

MAGYAR HUSZÁROK ELZÁSZBAN.

Harst Celesztin zeneképei 1745-ből.

(Hangjegymelléklettel).

Elzász véráztatta földjén, a *Vauban* fellegrától koszorúzott, kies fekvésű *Selestat* (Schlettstadt) városkában született 1698-ban HARST Celesztin szerzetes, korának egyik legjelesebb clavecin művésze.¹ Szülővárosában tanult, majd csakhamar belépett a bencés rendbe, melynek ebermünsteri kolostorában később noviciusmester, 1745-ben pedig prior lett. Rendtársainak tanúsága szerint hitbuzgó férfiú, aki szigorúan örködött a szerzetesi élet tisztaságán, azért víg kedélyű, meleg szívű ember, aki alkalmasint a világ ártatlan gyönyörűségeit sem vetette meg... Egyházi írások nem maradtak utána, csupán egyetlen szentbeszédét, Szent Klára ünnepére, ismerjük nyomtatásban. De nevét rövidesen szárnyára vette a hír és városról városra röpítette Elzászban, mert a derék páter csodálatos művészettel játszott a *clavecinen*, a Lajosok szalonjainak ezen a finom, rokokó hangszerén, amely mindinkább diadalmas versenytársa lett a lantnak. Mikor XV. Lajos 1744-ben Strassburgba jön az elzásziak hódolatának fogadására, HARST Celesztin játéka is gyönyörködteti a felséges vendéget.² De nemcsak a clavecinnek volt mestere. Kortársa, Roos Dominik feljegyezte róla,³ hogy nagyszerűen orgonált. 1776-ban halt meg a St. Marx bei Geberschweier kolostorban.

¹ Martin VOGELIS: *Quellen und Bausteine zu einer Geschichte der Musik und des Theaters in Elsass*. Strassburg. 1911. — V. ö. még BAQUOL-RISTERHUBER: *L'Alsace ancienne et moderne*. Strasbourg, 1864.

² V. ö. a *Description des festes et jouissances célébrés à Strassbourg pour la convalescence du roy c.* egykori letrást.

³ Dominik ROOS: *Namhafte Leuth und Häuser von Schlettstadt*. (V. ö. Joseph GÉNY und Dr. Gustav KNOD: *Die Stadtbibliothek zu Schlettstadt*. 1889.),

La Fuite des Hongrois.

Prestissimo.

The musical score consists of six staves of music. Each staff begins with a treble clef, a key signature of two flats (B-flat and E-flat), and a common time signature (C). The music is characterized by a rapid, rhythmic pattern of eighth notes, often beamed together in groups of four. The melody is highly active, with frequent chromaticism and sharp intervals. The accompaniment consists of a steady eighth-note bass line. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings like 'tr' (trill) and 'p' (piano). The overall mood is one of intense, driving energy.

Mindössze ennyit tudunk életéről. De ami reáirányította a zenetörténétírók figyelmét s nevét elevenen őrzi az utókor számára: clavecinre írott darabjainak gyűjteménye — két példányban ismerjük: az egyik a selestati városi könyvtárban, a másik a brüsszeli konzervatórium könyvtárában, — mely HARST Celesztint a gálánsstílus legérdekesebb mesterei közé sorolja.¹A gyűjtemény címe:

PIÈCES DE CLAVECIN

composées

par le R. P. Dom. Coelestin HARST

Bénédictin de l'Abbaye de l'Ebermünster

Dédiées a M. de SINSART

R. dissime Abbé de Münster

Premier livre se vend à 12 livres

A Paris chez Le CLERC rue du Roule à la Croix d'or

A Strasbourg chez Le ROUX imprimeur du Roi

A Selestat chez GASSER imprimeur du Roi

Gravé par F. X. SCHÖNBÄCHLER de Notre Dame des Eremitis

Avec Privilège du Roi

A füzet csinnal, ízléssel készült, a hangjegyek igen gondosan metszettek. Az engedély 1745 október 28-ról kelt. Az ajánlásból azt is megtudjuk, hogy SINSART apát úr nagyon szerette a zenét és hogy a jámbor szerző meg van győződve, hogy az apát úrnál jobban és igazságosabban senki sem ítéli meg majd az ő művecskéit. (XV. LAJOS idejében a korszellem már nemcsak az abbékat, hanem a szerzeteseket is átformálta sima nyelvű, bókoló világfiakká.)

Hetvenöt darabot találunk a füzetben hat *ordre*ba sorolva, amely elnevezést *Couperin* tette közkeletűvé a *suite* megjelölésére. A darabok címei a következők:

¹ André PIRRO: *Notes sur un claveciniste alsacien. Revue de Musicologie.* Paris, février 1925. — Nem mulaszthatom el, hogy ezen az úton is köszönetet ne mondjak André Pirro úrnak, a párisi egyetem zenetörténet-tanárának, amiért szíves volt rendelkezésemre bocsátani HARST Celesztin gyűjteményének általa készített kéziratot másolatát.

I. ordre.

- 1 La douceur
- 3 Le glorieux
- 5 Le Railleur
- 9 Les coureurs
- 11 *La Fuite des Hongrois*

II. ordre.

- 15 La Grande Alarme
- 19 Les Amoureux
- 21 Menuet 1
- 23 Menuet 2
- 24 La Raillerie
- 25 Le Grand Amusement

III. ordre.

- 31 La Tendresse
- 32 Le bon garçon
- 33 Le sans souci
- 35 Les Innocens
- 37 La flatteuse
- 39 La galanterie

IV. ordre.

- 41 Le Colonel
- 41 Le Grenadier
- 43 *L'Hussart*
- 43 Menuet 1
- 44 Menuet 2
- 45 Le doux sommeil
- 49 La noce des Villageois

V. ordre.

- 50 La Gascon
- 55 Les Delices Royales
- 59 Le Grand Orage
- 65 Le beau temps

VI. ordre.

- 66 L'allegresse des Meuniers
- 67 Le Moulin
- 71 La Sirène
- 73 Le bon coeur
- 75 La Fortune

Látjuk e címekből, hogy Celesztin atya, híven a kor szelleméhez, illusztráló zenét írt, *musique descriptive*-t, mai programzenét rokokó formában, melynek a nagy COUPERIN utólérhetően mestere. Csupa színes illusztráció ez a muzsika. Minden darabcska valamilyen érzést, hangulatot tolmácsol, vagy kép köré fonódik. Az önmagáért való zenei formát ridegnek, sivárnak találták a szalonok dámái és arszlánjai. FONTENELLE szállóigévé lett mondása jellemző e korra: *Sonate que me veux tu?* Festeni, stilizálni, kótafejekbe rejteni az élet minden szépségét, örömét és bánatát a bölcsőtől a sírig: a zsongó *berceusetől* a zokogó *tombeau*-ig. Ez a világnézete az angol virginalistáknak, az olasz

és német cembalistáknak, de valamennyi ezidőbeli muzsikusnak és ennek a világnézetnek a talaján áll a barok zene egyik legnagyobb géniusza, BACH Sebestyén is. COUPERIN a gáláns stílus legkiválóbb költője és törvénytudója a *Pièces de Clavecin* első könyvének (1713) előszavában kifejti esztétikájának alapelveit. Nem akar pontosan másolni, ehhez még nincs is asszociációs technikája: tájképei csak természeti hangulatokat, portréi az eredeti arckép csak egy-két vonását akarják visszaadni vagy megéreztetni. Ez a HARST Celesztin módszere is; egyaránt kedveli WATTEAU leggyöngédebb témáit, LANCRET mulatozását, MOYREAU katonai genrékepeit, BOUCHER tájait, a hön szeretett GREGORIUSSTHAL zsidó életét. Dallamszövésük kedves, kecses, finom és derűs, ritmusuk könnyedén repül. Tonalitásuk, harmonizálásuk átlátszóan világos, sőt kissé egyhangú, polifóniájuk bizony többnyire vérszegény. Technikájuk a Couperiné: az ékítményes, cirádás, rocaille-os stílus, a maga számtalan agrémentjával.

Külön figyelmünket érdemlik HARST Celesztin katonái, melyek akkoriban MOYREAU metszetein is nagy népszerűségnek örvendtek. JUSTINUS karmelita atya a *Desponsatione Beatae Mariae Virginis* című képére huszárokat és dragonyosokat fest.¹ Az ezredes, a gránátos, a huszár megannyi pompás figura. Elzász fiát valóban megihlethették a katonák, hisz földje évszázadokon keresztül folyton döngött lépteik alatt. A harmincéves háború és a spanyol örökösödési hadjárat pusztításai, a BOURBONOK és HABSBERGOK hatalmi vetélkedése az 1756-iki szövetségi versaillesi szerződésig, jóformán egy pillanatra sem hagy nyugtot a protestantizmussal rokonszenvező elzásziaknak. Gyűlölik a császáriak hadát. Egykorú kémjelentés mondja róluk, hogy franciábbak, mint a párisiak.² A dombot, hol az ellenség táborozott, elnevezik LAUSBERGNEK.³ És rajonganak az új francia lovasságért, melyet huszároknak hívnak. Még XIII. Lajos idejében RICHELIEU, a mindenható miniszter írja 1635-ben

¹ André PIRRO: *Les clavecinistes*. Paris. (Évszám nélkül.)

² Rodolphe REUSS: *L'Alsace au XVII. siècle*. Paris, 1897 vol. I. II. 727 l. I. K.

³ André PIRRO id. dolgozata a *Revue de Musicologie*-ban.

Chantillyból, hogy a felállítandó könnyű lovasságot nevezzék *Cavalerie Hongroise-nak*.¹

A franciák jól ismerték és csodálták a magyar huszárokat, a császári hadsereg legvitézebb harcosait. A huszárok nem tudták megszokni az osztrák ármádia nekik annyira idegen szellemét, dezertáltak hát a franciákhoz, ahol a horvát, lengyel, svájci, német hadfiak színe-virága küzdött a lilimos zászló alatt.

Az 1690-es évektől kezdve egyre nagyobb méreteket öltött a magyar huszárok dezertálása, amerre csak elvonult a császári hadsereg. SAVOJAI Jenő a legkegyetlenebb rendszabályokkal sem tudta megakadályozni a magyar huszárok menekülését a franciákhoz,² akiknek marsalljai tárt karokkal fogadták a dezertor huszárokat. *Mons* ostroma, *Namur* elfoglalása, a *steinkerquei* győzelem, a *württembergi* herceg csatavesztése, a francia hajóhad alámerülése a *La Hoguei* hullámsírba: mind ezekbe a történelmi időkbe esik. Nagy volt a becsülete a vitéz magyar katonának, mindenütt örömet látták. LUXEMBOURG tábornagynak támadt az az ötlete, hogy az elmenekült magyar huszárokat külön ezredbe tömöríti. XIV. Lajosnak nagyon tetszett a terv, kivált mikor meglátta a fontainebleau-i kastélyba mutatóba küldött huszárokat. A király egy báró CORNEBERG nevű kalandort bízott meg, egyelőre három század megszervezésével. A báró azonban nem magyarokból, hanem mindenféle gyűlevész csöcselékből toborozta a maga «huszárait». Mikor aztán a «huszárok» zsoldját teljesen elkártyázta, át akarta szöktetni csapatát a velencei sereghez. A terv kiderült, CORNEBERG a Bastilleba került, ahonnan később a ryswicki béke (1697) után a határon át toloncolták. 1693-ban a burgundi herceg, majd egy württembergi fő-tiszt lett az ezred parancsnoka, aki teljesen újjászervezte. A magyar huszárok legendás hírének ez a visszaélés nevükkel azonban mitsem ártott. A SAINT GENIEZ, később RATTSKY-féle magyar huszárezred

¹ AVENEL: *Lettres, Instructions Diplomatiques et Papiers d'État du Cardinal de Richelieu* Paris, 1863. Tome V. 930 l.

² Leander Heinrich WETZER: *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*. Wien, 1876—1878. I. Serie III., IV., V. Band. (A bécsi hadilevéltár kiadványsorozatában.)

egész sereg dicső tettet vitt véghez. ESZTERHÁZY, POLLERECZKY ezredét mindenütt szerették, SIMONSITS, SÁRKÖZY, BENYOVSZKY, a három DESSEWFFY, DEÁK, CSENGERY, FOGARASY, PALUGYAY, ALMÁSY, TOTT és sok más huszártiszt neve mindenkor a francia hadsereg legvitézebb katonái közé tartozik. Az egész magyar huszárságot éri a kitüntetés, midőn gróf BERCHÉNYI László lesz a francia lovaság felügyelője (1743) s majd Franciaország marsallja (1757).¹

Ilyen közkedvelt volt Franciaországban a magyar huszár és a francia huszár is a magyar lovaskatonának köszönhetette népszerűségét. (A magyar ezredekben szolgáló francia huszárok magyarul esküdtek föl, még a XVIII. század végén is!) HARST Celesztin

¹ A francia hadtörténetírók többen foglalkoztak a francia hadsereg magyar lovacsapataival: DANIEL: Histoire de la Milice Française et des changements qui s'y sont faits depuis l'Etablissement de la Monarchie Française dans les Gaules jusqu'à le fin du Règne de Louis le Grand. Amsterdam, 1724. Tom. II. — Charles QUINCY: Histoire Militaire du règne de Louis le Grand. Paris, 1726. — Eugène FIEFFÉ: Histoire des troupes étrangères au Service de France depuis leur origine jusqu'à nos jours et de tous les régiments levés dans les pays conquis sous la première republique et l'empire. Paris, 1854. Vol. I—II. Abbé Staub: Histoire de tous les régiments de Hussards Tom. I—II. Paris, 1867—69. — Andrien PASCAL: Historie de l'Armée et tous les régiments de depuis les premiers temps de la monarchie française jusqu'à nos jours. Paris. — Henri Choppin: Trois colonels de hussards: Le Mis de Conflans, le Cte d'Esterházy le duc de Lanzun. Paris 1896 (Extrait de la Revue de cavalerie). — Henri Choppin: Les Hussards. Les vieux régiments. 1691—1792. Paris 1899. — J. Mathorez: Les Étrangers en France sous l'Ancien Régime. Paris, 1919. Tome I. chapitre IV. Les Hongrois et Transylvains en France. — E különben hiányos és pontatlan munkában megtaláljuk összeállítva Lugnès herceg emlékiratainak a magyar lovasságra vonatkozó szakaszait. Mathorez szerint a francia hadseregben ma is szolgálnak magyar eredetű tisztek.

A magyar történetírók közül: BALLAGI Aladár: Négy magyar huszár-ezred a Bourbonok szolgálatában. (Magyarország és a nagyvilág. Budapest, 1873. évf. négy közl.) — THALY Kálmán: Ocskay László. Budapest, 1880 és ANGYAL Dávid bírálata THALY könyvéről a *Budapesti Szemle* 1882. évf. LXV. kötetében. — Ugyancsak Thaly Kálmán: A székesi gróf Bercsényi család. I—II. kötet. Budapest, 1885 és Léderer Béla reávonatkozó bírálata a Századok 1886 januári számában. — Palóczy Edgár: Báró Tóth Ferenc élete. Budapest, 1916. — Báró FORSTER Gyula: Gróf Berchényi László francia marsal élettörténete. *Budapesti Szemle* 1924, 567—69. szám. — V. ö. még Kont: Bibliographie Française de la Hongrie. Paris, 1913 et Supplément par André Leval. Budapest, 1924.

² FIEFFÉ id. műve.

is ennek a közfelfogásnak hódolva, komponálja meg két darabját a L' HUSSART-t és a LA FUITE DES HONGROIS-t. Nem HARST az első zeneszerző, akit megihlet a magyar katona hősiessége. A reichenbergi Christoph DEMANTIUS már másfélszáz év előtt megzenésíti és a boroszlói városi magisztrátusnak ajánlja Hans WEBER költeményét: *Ein neues Lied wie Raab wieder gewonnen ist worden*, mely Győrnek PÁLFY Miklós által 1599 március 27-én a törököktől való visszafoglalását dicsőíti, a XVI. századbeli divatos zenei csataképek modorában, JANNEQUIN La bataille de Margnan-ját (1515) és Matthias Hermann Bataglia Taliana-ját (1549) utánozva, azonos, fanfarjellegű témákkal, hatszólamú a capella stílusban, hangszeres ritornellekkel megszakítva: *Tympanum militare. Ungarisches Heerdrummel und Feldgeschrey*. Nürnberg, 1600 és 1615.¹ De HARST katonai képei közelebb állanak hozzánk és méltó párjai a RUGENDAS-család akvarellben és mezzotintóban remekelt magyar huszárainak. Nála a *hongrois* elnevezés nem

¹ Christoph DEMANTIUS műve a *breslauer* Stadtbibliothek-ben. Tartalma: I. Ungarisches Heerdrummel. II. Feldgeschrey des christlichen Ungarischen Kriegsvolcks. III. Siebenbürgische Heerpauken. IV. Victorien Lied der christlichen Mannhaften Kriegshelden der Festung Raab. V. Praelium Ungaricum Divo Imperatori Rodolpho II. decantatum. V. ö. még Reinhard KADE: Christoph Demantius (Vierteljahrschrift für Musikwissenschaft Leipzig 1890. VI.) Franz MOISIL: Christoph Demantius. Reichenberg, 1906 és JEDLICSKA Pál Adatok Erdődi Bárá Pálffy Miklós a győri hősnek életrajza és korához. Eger 1897. — JANNEQUIN, Matthias Hermann és Demantius műveinek összehasonlítható tárgyalása Michel BRENET: Musique et Musiciens de la Vieille France. Paris, 1911 című kötetében az Origines de la musique descriptive című fejezetben. A magyar történelem eseményei különben érdekelték az idegen zeneszerzőket. Legjellemzőbb példája ennek Alessandro Poglietti Bécsben élő, valószínűen olasz eredetű XVII. századbeli komponistának, kit a tatárok gyilkoltak meg 1683-ban, mikor a törökök Bécsset ostromolták, mint saját felesége panaszolja a császárnak, *Toccatina sopra la Ribellione in Ungheria* című cembalora írt suiteje, mely a ZRINYI, FRANGEPÁN és NÁDASDY tragédiáját zenésíti meg. A suiteet Galop nyitja meg, erre következik az Allemande (*La Prisonnie*) — Courente (*Le Procés*) — Sarabande (*La Sentence*) — Gigue (*La Lige*). (*La Décapitation avec discrétion*) Passacaglia, les Kloches (Requiem eternam dona eis domine) Kiadva Hugó Botstiber bevezetésével a Denkmäler der Tonkunst in Oesterreich sorozatban. Wien XIII. Jahrgang. B. II. V. ö. még Adolf KOCZIRZ: Zur Lebensgeschichte Alessandro de Pogliettis az ADLER-féle *Studien zur Musikwissenschaft* 1911. évfolyamában.

exoticumot vagy curiosumot jelöl, mint legtöbbször ebben az időben.¹ *A L' Hussart* daliás melódiája kemény pontozott ritmusban vágódik elénk. A *La Fuite des Hongrois* prestissimo-ja a magyar huszárság széleseben száguldó rohamát, oldalán a *panseretechevel*,² *Chopin* polonézeinek cavalcadeját előlegezve festi. Mindakét darab telve figurális ornamentikával, a divatos lantstílusú ékítéssel; a *Magyarok menekülése*, bár magyar vonásokat nem mutat, igen érdekes úgy szerkesztési, mint clavecintechnikai szempontból. Két szólamú tétel mely a diszkant regiszterben mozog, ismételten előforduló keresztezéssel, amihez a második játékasztalt is igénybe szoktak venni.

HARST Celesztin miniatűrjei a magyar katona dicsőséges emlékezetét őrzik és hirdetik. Mert nem csatavesztés miatt menekült a vert magyar sereg, szaladva az ellenség elől, mint gondolják egyes zenetörténetírók.³ Hanem dezertált, nem a nehéz szolgálat miatt, életét féltve, nem gyávaságból, nem is kalandvágyból, de hevítve az ősi magyar virtustól. Menekült egy olyan nemzethez, amely lobogó vérmérsékletével, gondolkodásának úri gavallériájával *akkoriban* legközelebb állt Európa valamennyi népei között a magyarhoz s amely a magyar szabadság hontalanná lett fejedelmének hazát adva, hozzákapcsolta balsorsunkat saját történelméhez. A francia és magyar rokon temperamentum *ezidőbeli* egyesülésének egymásba szikrázó ereje sugárzik felénk az elzászi barát muzsikájából.

HARASZTI EMIL.

¹ Így a *párisi Bibliothèque Nationale* V m⁶ 3643. szám alatt őrzött *Recueil de contredanses* című gyűjteményében, mely *Rebours* XVII. századbeli présideut du parlement könyvtárából származik, találtam egy páros ütemű *Cotillon Hongrois* és *Les Capucins Hongrois* című táncdarabot, melyeknél a *hongrois* nincs semmi zenei vonatkozásban (valószínűen magyarok táncolták, mint a *Menuet à la Transylvaniet* is, kétségtlenül a híres *Hôtel de Transylvanieban* *Cotillon Hongrois* akad *Dessais* gyűjteményében is: Premier livre de Contredanses Paris 1726.), míg az *ongarese, ungarischer dantz* stb. elnevezés *Paixnál*, *Schmidnél* *Picchinél* s a többi német és olasz mesternél már magyaros akcentusokat mutat.

² *Pansereteche* ou *palache*, melynek értelmét sem *Fieffé*, sem *Ballagi* nem ismerik, *Panzerstecher* vagy *pallos* öt láb hosszú pallos, melyet támadásnál használtak. Ha nem használták, a ló oldalához, szügyétől egész a hátuljáig volt erősítve. BERCHÉNYI Lászlónak ilyen pallosa látható a meauxi múzeumban (báró FORSTER Gyula id. dolgozata).

³ André Pirro id. dolgozata a *Revue de Musicologie*-ban.